

Nikola Mate Roščić

RADOVI NA OBNOVI I ZAŠTITI KOMPLEKSA SV. FRANE NA OBALI

UDK 726.54.025.4(497.13 Split)
Saopćenje
Primitljeno 15. III 1989.

Nikola Mate Roščić
58000 Split, YU
Titova obala 1

U članku se daje izvještaj o radovima na obnovi i djelomičnoj rekonstrukciji crkve i klaustra samostana sv. Frane u Splitu. Radovi su počeli 1987. godine, a još su uvijek u toku. Nadalje se ukazuje na potrebu uređenja biblioteke, dosada slabo iskorištenog arhiva i vrijedne zbirke umjetnina. Na tome starješinstvo samostana upravo radi i već su postignuti neki rezultati. Realizacijom ove zamisli građ bi dobio još jedano važno kulturno sedište.

Otkako je splitski gradonačelnik A. Bajamonti u svom nastupnom govoru 9. lipnja 1862. najavio da je potrebno preurediti crkvu i samostan sv. Frane na Obali, redale su se preinake, gradnje i dogradnje ovog zdanja sve do naših dana. U nastojanju da se uredi »splitska riva« nužno je bilo dirnuti i u staru crkvu i samostan na obali. Bajamonti je odlučno progovorio: **»Fra alcune brutture che deturpano la nostra bellissima riva non ultime è la chiesa di S. Francesco . . .«**¹⁾ Stavljajući izgled obale kao poglavito mjerilo, sama po sebi se nametnula potreba da se u tom zahvatu obnovi krovšte crkve i samostana, te da se sruše dvije kapele (sv. Lucije i sv. Felicija — sakristija) koje su stršile prema istočnom dijelu obale i narušavale budući skladni izgled pročelja.²⁾ Slijedom tog i takvog zahtjeva postupno je preuređena crkva (1863—4), a kasnije i samostan (1907-8). Tako je pročelje crkve i kasnije zvonik bilo okrenuto prema obali, iako je stoljećima bilo na zapadnoj strani (Šperun) gdje se nalazio glavni ulaz u crkvu i zvonik. Početkom stoljeća srušen je do temelja i stari samostan, a na njegovom mjestu, uz neka proširenja izgrađen novi s pročeljem prema istočnom i južnom dijelu obale, kako se

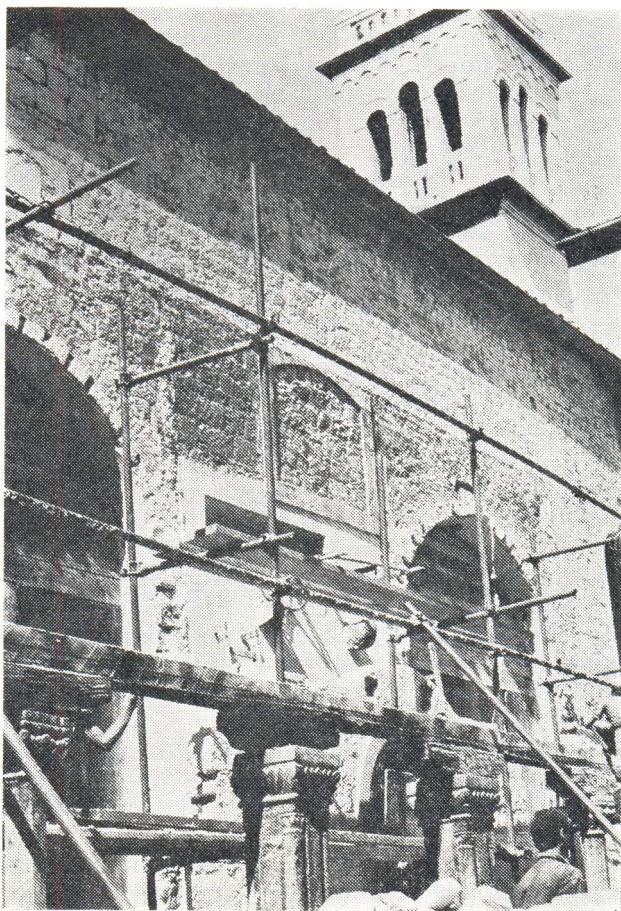
i danas pojavljuje. U tim zahvatima i prilagodbama nestala je, osim dviju spomenutih kapela, još i kapela Bezgrešnog Začeca (oktogonalna) na sjevernoj strani crkve, a koja je vjekovima bila integrirana u samu crkvu, kako svjedoče stari nacrti.³⁾ Kod tih zahvata nastale su i dvije dogradnje na sjevernom i južnom zidu crkve. U taj dograđeni prostor smještene su bila četiri oltara. U crkvi su se doimale kao oltarne kapele, skladno oblikovane i pravilno raspoređene. Međutim, s vanjske strane ta su dva aneksa narušila jednostavni i siromašni sklad prvobitne crkve. Naime, na sjevernom zidu ovom dogradnjom posve se umanjio i izgubio izgled pročelja, spašen tek donekle vratima i kamenim dovratnikom i nadvratnikom, a na južnom zidu ovaj je aneks »ušao« u prostor klaustra te očito narušio njegov sklad. Ljepota i skladnost klaustra još većma će biti narušena prigodom njegovog »skraćenja« sa zapadne strane kad se je dograđivala sadašnja pobožna kapela (1925/26) radi potrebe većeg korisnog prostora u samoj crkvi.

O mnogim vidovima tih preinaka opširnije je pisao Stanko Piplović, istražujući posebno građevinske zahvate na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.⁴⁾ Taj djelomični prikaz valjalo bi svakako upotpuniti povijesnim presjekom od prve polovice 13. stoljeća pa sve do naših dana, jer bi se istom tada mogao naslutiti cjelovit razvojni put ovog značajnog kompleksa na splitskoj obali.

Očito se nameće potreba, a prisutna je i djelatna želja da se napiše monografija o ovom samostanu i crkvi sv. Frane na obali, te vrednuje sve ono što je sadržano pod raznim vidovima u ovom spomeniku kulture kroz njegovu povijest od preko 750 godina. To napose iziskuju i nameću sadašnji započeti radovi na obnovi i zaštiti ovog kompleksa, a o čemu ovdje dajemo kratko izvješće.

Dotrajalost i trošnost krovišta samostanskog klaustra iziskivali su hitan zahvat obnove i zaštite. Samostan sv. Frane obratio se Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu s molbom za savjet, dozvolu i pomoć pri obnovi ovog spomenika kulture. U tim razgovorima odmah je izražena želja da bi trebalo ne samo »zakrpati« urušeno krovište klaustra nego isti obnoviti i zaštititi sukladno cjelini objekta. Dakako, odmah se nametnulo pitanje vraćanja na izvorni oblik klaustra, koji povezuje i objedinjuje crkvu i samostan, a to opet znači da je potrebno »dirnuti« u zidove crkve, srušiti dogradnju, te otvoriti romaničke prozore, i na taj način »učiniti pravi posao«. Naime, na sjevernom i južnom zidu crkve ostali su vidljivi tragovi izvornih romaničkih prozora (po četiri na svakoj strani) i oni predstavljaju vrijednost radi koje se može i treba nešto poduzeti. Uostalom, to je zamisao koja već duže vremena postoji i sama se po sebi nameće. Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu izrađuje i predlaže »idejno rješenje« (7. X. 1985.) s potrebnim nacrtima i opisima predviđenih i potrebnih zahvata na obnovi i zaštiti cijelog spomeničkog kompleksa sv. Frane. Sukladno pozitivnim propisima i zakonima o zaštiti spomenika kulture stvara se i »financijska konstrukcija« za predviđene radove. A radovi će potrajati nekoliko godina, ostvarivati se u nekoliko faza, budući tako zahtijeva sama narav ovakvih radova na zgradi koja

Radovi na južnom pročelju crkve sv. Frane

ne prestaje biti u svojoj upotrebi, a ujedno i zavisno od financijskih i drugih mogućnosti.

Ovim idejnim rješenjem obnove i zaštite predviđaju se slijedeći zahvati: 1. rušenje dogradnje na sjevernom i južnom dijelu zidova crkve; 2. otvaranje i rekonstrukcija romaničkih prozora — po četiri prozora na sjevernom i južnom zidu crkve; 3. pomicanje i prepravak četiriju oltara u crkvi; 4. sređivanje izvanjskog i unutarnjeg izgleda crkve nakon ovih nužnih zahvata; 5. obnova klaustara: stupova, krovišta, pločnika; 6. sređivanje zidova uokolo klaustara, posebno na dijelu samostana gdje su se pojavile pukotine koje treba sanirati; 7. uređenje prostora za staru samostansku biblioteku i arhiv, te prostora za samostansku zbirku umjetnina (muzej).

Radovi su započeli krajem mjeseca ožujka 1987. Do sada je dosta toga izvedeno. Srušena su dva aneksa, na sjevernom i južnom zidu crkve, te obnovljeni vanjski zidovi u svom izvornom obliku. Ujedno su otvoreni i rekonstruirani romanički prozori na obje strane. Unutar crkve izvršena je rekonstrukcija i prilagodba na četiri oltara u skladu s novom prostornom situacijom. S unutarnje strane sjevernog zida izvedeni su važni sanacijski zahvati koji su se pokazali neophodni radi učvršćenja i ojačanja nosivosti zida. Upravo su u toku radovi na sanaciji južnog zida, nakon čega će uslijediti uređivanje crkvenog stropa (koji je radi dotrajalosti i oštećenja prilikom svih ovih radova morao biti odstranjen!) i ponovno ožbukavanje zidova crkve, te završno uređenje uokolo oltara i novoootvorenih prozora. Potom slijede radovi na obnovi i zaštiti klaustara.

Sadašnji radovi na srednjovjekovnom dijelu crkve i klaustara iziskuju i nameću potrebu nekih novih dodataka i rješenja. Pri tom mislimo na novi izgled stropa crkve koji bi se trebao sukladno cijelom interijeru pojaviti u drvenoj izvedbi s umjetničkim rješenjem i oplemenjenjem. Naime, dosadašnja freska koja je prikazivala Sv. Franu u slavi (djelo Inchiostria) bila je ne samo trošna i u opasnosti da se s ostalim dijelovima stropa sruši nego je nestručnim zahvatima priučenih ličilaca u svojoj kakvoj-takvoj vrijednosti posvema izobličena i upropaštena. Stoga se predviđa izvođenje novih umjetničkih radova s likovnim prikazima svetaca vezanih uz povijest ove crkve i samostana. K tome je zamišljeno da se oplemene troja crkvena vrata i to brončanim reljefima i sadržajem koji bi progovarao o velikanima prošlosti a koji su životom i smrđajem također povezani uz povijest ovog samostana. Sve ovo kao i prateća tehnička rješenja (osvjetljenje, hlađenje, ozvučenje) treba ostvariti u skladu s postojećim arhitektonskim i estetskim datostima, kao i s novim liturgijskim propisima kojima se svakako mora podložiti uređenje interijera. Sve to zahtijeva ne samo vrhunsku stručnost i znatna novčana sredstva nego i mnogo vremena. Brojni nanosi minulih vremena, dogradnje i pregradnje, razni stilovi i razni sadržaji nameću potrebu traženja stilske usklađenosti i podnošljivosti unutar istog prostora i ambijenta u dnevnoj liturgijskoj porabi. Ono što je izvorno i vrijedno to se obnavlja i štiti, a sve novo treba služiti povećanju umjetničke vrijednosti i sadržajnim oplemenjivanjima. Uz dobru suradnju stručnjaka Zavoda za zaštitu spomenika, graditelja, umjetnika i liturgičara se može nadati da će planovi biti ostvareni te da će ovaj spomenik kulture zadobiti pečat uspjele obnove. A obnovljeni i uređeni klaustar s povezanošću uz crkvu i prostore samostanske zbirke umjetnina i biblioteke u potpunosti će opravdati sadašnje zahvate.

Kad je riječ o uređenju samostanske biblioteke i arhiva,⁵⁾ valja napomenuti da se traži najbolje prostorno rješenje za njihov smještaj i upotrebu. Naime, bogati knjižni i arhivski polog ovog samostana treba najprije prikladno smjestiti i zaštititi, te učiniti dostupnim znanstvenim djelatnicima i istraživaocima. To pak zahtijeva da se u raspedbi smještajnog prostora unutar samostana iznađe onaj dio koji će zadovoljiti kako potrebe zaštite i čuvanja, tako isto i mogućnost pristupa i iskorištavanja. Za sada je to još uvijek nemoguće ostvariti jer je jedan dio

Obnova unutrašnjosti crkve sv. Frane

samostanskih prostora zaposjednut od stanara, a jedan dio nacionaliziran. Provedbeni urbanistički plan za povijesnu jezgru grada ipak je trebao voditi računa o cjelovitosti namjene prostora ovog samostana a ne samo prihvatiti **status quo** nekih davnih rješenja i izvlašćenja. A doista, knjižnica i arhiv ovog samostana zaslužuju punu pažnju, to više što je sve to nagomilano blago ostalo do danas skoro nedostupno i nepoznato široj kulturnoj javnosti i strukovnim oblastima. Kad bi se riješilo pitanje stanara, radovi na uređenju odgovarajućih prostorija mogli bi početi. Pri tome želimo dobiti i stručnu pomoć nadležnih ustanova za što bolje i suvremenije uređenje ovih sadržaja.

Sadašnji radovi na obnovi i zaštiti kompleksa sv. Frane trebali bi također omogućiti uređenje i otvaranje trajne samostanske zbirke umjetnina i vrijednih izložaka. Time bi i najširoj javnosti bio omogućen uvid u vjekovne naslage kulturne baštine ovog samostana a time i ovoga grada i ovog naroda. Naravno, i taj prostor treba pronaći i tako ga smje-

stiti da tvori skoro jedinstvenu cjelinu sa crkvom, klaustrom i samostanom. Dok se u crkvi i klaustrom nalaze grobne ploče i spomen-ploče naših velikana, u prostorima zamišljenog muzeja našli bi se zapisi, knjige, rukopisi, slike i predmeti koji progovaraju o tim ljudima i njihovom vremenu. To su Toma Arhiđakon, Marko Marulić, Bernardin Splićanin, Ivan Lukačić, Jerolim Kavanjin, Ante Trumbić i mnogi drugi. Po tome bi uvelike »oživio« ovaj lokalitet i bez dvojbe predstavljao veliko obogaćenje kulturnih i povijesnih sadržaja ovoga grada.⁶⁾

Moramo se nadati da će sve to biti i dogotovljeno i ostvareno. A u tim nastojanjima ne možemo a da ne zahvalimo svim djelatnicima i članovima Društva kulturne baštine Splita koji se od početka svesrdno zauzimaju za ostvarenje ovih ciljeva.

BILJEŠKE:

- 1) Usp.: A. BAJAMONTI, *Nello inaugurare la pubblicità delle sessioni municipali in Spalato, il giorno 9 giugno 1862.*, Trieste 1862, str. 18.
- 2) Ibidem, str. 18: »...riattare il tetto e demolire le due cappelle, monstruosamente sporgenti«.
- 3) Usp.: Cvito FISKOVIĆ, *Utjecaj Dioklecijanova mauzoleja na kasnije graditeljstvo*, u *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LIII 1950—1951, str. 181—195.
- 4) Stanko PIPLOVIĆ, *Rekonstrukcija samostanskog kompleksa sv. Frane u Splitu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, u *Kulturna baština*, god. XI, Split 1985, br. 16, str. 61—75.
- 5) Usp.: Gordana SLADOLJEV, *Knjižnica i arhiv samostana konventualaca u Splitu*, u *Kulturna baština*, god. XI, Split 1985, br. 16, str. 76—79.
- 6) Usp.: Cvito FISKOVIĆ, *O samostanu konventualaca u Splitu*, u *Kulturna baština*, god. XI, Split 1985, br. 16, str. 3—21.

Nikola Mate Roščić:

»I LAVORI DI RESTAURO E TUTELA DEL COMPLESSO DELLA CHIESA DI S. FRANCESCO A SPLIT«

Riassunto

L'autore dà una relazione dettagliata sui lavori di restauro della chiesa e del chiostro del monastero di S. Francesco a Split. I lavori, iniziati nel 1987, sono tuttora in corso. Mette in rilievo inoltre la necessità di una sistemazione radicale della biblioteca e di tutta la documentazione d'archivio finora insufficientemente avvalorata ed usata nonchè della preziosa collezione delle opere d'arte. I Superiori del convento, impegnatisi a fondo nel restauro, sono riusciti ad ottenerne già un risultato rilevante.

Con la realizzazione completa di questo progetto la città diventerebbe senza dubbio più ricca di un ulteriore ed importante centro di cultura.